

NESLUŽBENI VODIČ KROZ PROGRAM KONCERTA NIŠKOG SIMFONIJSKOG ORKESTRA

[NIŠKI SIMFONIJSKI ORKESTAR NIJE UKLJUČEN U IZRADU]

PASTIČO-KONCERT

[Sva tri dela već su izvođena u NSO-u i obrađivana u vodičima.]

ČETVRTAK, 12. OKTOBRA 2023. U 20 SATI SALA NIŠKOG SIMFONIJSKOG ORKESTRA

Dirigent: Tošio Janagisava

Solist: Mikako Janagisava, klavir

Niški simfonijski orkestar

P R O G R A M

Franc fon Supe

Uvertira operete "Pesnik i seljak"

Edvard Grig

Koncert za klavir i orkestar u a-molu, op. 16

1. *Allegro molto moderato*
2. *Adagio*
3. *Allegro moderato molto e marcato*

Antonjin Dvoržak

Simfonija br. 8 u G-duru, op. 88

1. *Allegro con brio*
2. *Adagio*
3. *Allegretto grazioso - Molto vivace*
4. *Allegro ma non troppo*

• **Kadence** (italijanski *cadenza*, od latinskog *cadere* - pasti, zaključiti) je melodijski ili harmonijski sklop kojim završava muzička celina. Potiče iz prakse ukrašavanja završnih tonova, naročito u baroknoj operi, a zatim i u koncertima. To je bio način da solisti pokažu svoju virtuoznost, a od klasicizma kompozitori i poneki istaknuti izvođači su zapisivali svoje kadence. Neki pak kompozitori nisu zapisivali kadence, ostavljajući izvođačima više slobode za improvizaciju. Za vreme kadence pratnja obično pauzira, ali mogu na kratko upasti i drugi instrumenti. Obično se javlja pri kraju prvog stavka, proizvoljnog tempa i trajanja. Na kraju kadence ponovo ulazi orkestar, bez ili sa solistom.

• **Rondo** (francuski: *rondeau*) se u muzici najčešće odnosi na muzičku formu, takozvani francuski stil, u kome se glavna tema (refren, repriza) stalno ponavlja nakon sporednih epizoda (kupleti), A-B-A-C...A. Kao tip muzike, rondo predstavlja brzu i živahnu muziku, uobičajeno *allegro*. Iako ima izuzetaka, muzika označena kao "rondo" podrazumeva i formu i tip.

• **Koda** (iz klasičnolatinskog *cauda*, preko vulgarnolatinskog i italijanskog *coda* - doslovno "rep") je muzički pasaż kojim završava muzičko delo ili stavak. Može sadržavati samo nekoliko taktova, ali i čitavu tematsku epizodu, kao sažetak ili osvrt na prethodno izloženi materijal.

• **Simfonija** znači sazvučje, sklad, prema starogrčkom συμφωνία [sinfonia], σύν [sin] - zajedno i φωνή [foni] - zvuk, a u naš jezik došla je preko latinskog *symphonia*. U muzici, počev od 17. veka, označava opsežnu orkestarsku kompoziciju. Svoj klasičan oblik u četiri stavka dobila je od Hajdna i Mocarta. Obično je u sastavu: brzi prvi stavak (najčešće *allegro* i u sonatnoj formi), lagani drugi stavak, treći stavak je menuet umerenog tempa, a finale je brzi četvrti stavak u obliku ronda.

O izvođačima

Tošio Janagisava (Toshio Yanagisawa), dirigent - biografiju možete pročitati u službenom programu NSO-a.

Mikako Janagisava (Mikako Yanagisawa Yoshimura), klavir - biografiju možete pročitati u službenom programu NSO-a.

Niški simfonijski orkestar osnovan je 1952. godine pod imenom "Simfonijski orkestar Radio Niša" i od tada jedna je od najznačajnijih institucija kulture u Srbiji. Saradivao je s mnogobrojnim vodećim umetnicima iz zemlje i inostranstva. Nastupao je širom Evrope, kao i na značajnijim festivalima, na primer na Dubrovačkim letnjim igrama, Mokranjčevim danima u Negotinu i festivalu *Olympus* u Grčkoj. NSO je osnivač i organizator Niških muzičkih svečanosti (NIMUS), značajnog festivala s 30-godišnjom tradicijom. Za svoj rad Orkestar je dobio više nagrada i priznanja.

Stalni sastav orkestra (podaci su preuzeti sa službene stranice NSO-a, stanje 05.10.2023. godine):

Prve violine	Viole	Flaute	Horne
Stanislava Alađozovski	Vladan Veljković	Kristina Đorđević	Danilo Filipović
koncertmajstor	Saška Stojanov Krstić	Valentina Stanojević	Jelena Nikolić
Sanja Jović Đorđević	Suzana Savić	Oboe	Srđan Kurtić
Katarina Pešić	Irena Veljković	Marjan Radevski	Milan Azirović
Mihajlo Jovanović	Violončela	Klarineti	Trube
Jelena Gušić	Nataša Palić	Saša Minčić	Darko Dimitrijević
Slobodan Jevtić	Aleksandra Petrović	Aleksandar Mitić	Aleksandar Milenković
Druge violine	Ana Stanković	Fagoti	Tromboni
Tatjana Mijović Petrović	Andrija Petrović	Đorđi Alađozovski	Nenad Vuksanović
Dejan Sotirovski	Kontrabasi		Bojan Videnović
Snežana Jovanović	Milovan Dimić		
Srđan Tomić			
Sandra Rakonjac			
Jelena Kocić			

NSO redovno honorarno upošljava još nekoliko muzičara za dopunu orkestra, npr. za timpane, udaraljke... (podaci nedostupni).

⚠ ZAHVALA UMETNICIMA – APLAUZ I OVACIJE ⚠

Po završetku dela, sačekajte da se i poslednja nota rasprši u prostoru pre nego što počnete aplaudirati. Po muzičkom bontonu, **aplauz između stavaka koncerta ili simfonije smatra se ometanjem i po pravilu se ne aplaudira**, osim ako se ne radi o prvom izvođenju dela kome pristupuje autor. Ako vam se izvođenje naročito sviđa, možete uzvikivati pohvale. Uobičajene su: ženama **bravá!**, muškarcima **bravó!** i skupno **braví!**. Uz intenzivan aplauz umetnici mogu izvesti *bis*, ali to možete i tražiti uzvikom **bis!** (lat. dvaput), a to još istaknuti ustajanjem. Može se, naravno, izraziti i negodovanje uzvikom **bu!**, ali sumnjam da će ikad izvođenje biti toliko loše, dovoljno je samo ne aplaudirati ako vam se izvođenje ne sviđa.

Kôd sadrži podatke o autoru i adresu web stranice na kojoj se nalazi ovaj vodič u elektronskom obliku, kao i druge zanimljivosti. Ako nemate čitač kôdova, možete pristupiti otvaranjem adrese <http://bonc1.users.sbb.rs/> ili na Google-u potražiti tu stranicu kao "**rat protiv slova a**".

Vladimir Bonč-Brujević

Kompozitori i dela

[[podvučeni tekst](#) ima dodatno objašnjenje ili detalje na kraju vodiča]

Franc fon Supe (Franz von Suppé; Split, 18.04.1819. - Beč, 21.05. 1895.) je bio austrijski kompozitor iz perioda romantizma. Do svoje 17. godine školovao se u Zadru, gde je i napisao svoje prve kompozicije. Školovanje je nastavio u Padovi i u Beču. Smatra se tvorcem bečke operete. Njegov opus obuhvata preko 200 dela, od toga 30 opereta, 180 lakrdija i drugih scenskih dela, crkvenu, horsku i orkestarsku muziku. Danas se njegova dela retko izvode, osim uvertira "Pesnik i seljak" i "Laka konjica".

• Pesnik i seljak

"Pesnik i seljak" (nem. *Dichter und Bauer*) je lakrdija Karla Elmara, za koju je fon Supe napisao scensku muziku. Scenska muzika se sastoji od uvertire i nekoliko interludija.

Radnja lakrdije je u Bavarskoj. Hermina fon Majern, štićenica bogatog Teofila fon Zalberštajna, nasledila je veliko bogatstvo, ali s klauzulom da mora čekati 3 godine do udaje, ili se može odmah udati za Zalberštajna. Međutim, ona voli pesnika Ferdinanda Remera. On misli da ga je Hermina napustila i svoje pesme posvećuje seljakovoj kćeri Lishen... Lakrdija je premijerno izvedena 1846. godine u Pozorištu na Vinu (*Theater an der Wien*). Georg Kruze (Kruse) je oko 1900. godine s nekoliko kompozitora proširio scensku muziku na operetu u 3 čina.

• **Uvertira** je reciklirano delo – paštičo. U stisci s vremenom, Supe nije imao vremena napisati uvertiru, pa je primenio Rosinijev "trik" – reciklirao je svoju kompoziciju, koju je ranije koristio u dvema lakrdijama, u kojima je prošla nezapaženo. Uz manju preradu, ova uvertira postala je veoma popularna.

Duži uvod limenih duvača, nalik fanfarama, smiruje orkestar, a zatim prepušta mesto setnoj temi solo violončela (uz arpeđa harfe). Orkestar upada temom valcera. Teme se prepliću do smiraja violončela. I tu je kraj, otprilike na polovini dela? Nije! Orkestar naglo ubacuje živahnu, pompeznu temu nalik kankanu. I opet upada tema valcera iz prvog dela. Teme su varirane i prepliću se u poletnom plesnom raspoloženju, sve do burnog finala.

Uobičajeno trajanje uvertire je oko 9 minuta.

Edvard Hagerup Grig (Grieg; Bergen, 15.06.1843. - Bergen, 04.09.1907.) bio je norveški kompozitor iz perioda romantizma, pijanist i dirigent. Od detinjstva je pokazivao talent za muziku pa je s 15 godina počeo studije na Konzervatoriju u Lajpcigu. Nastupao je kao pijanist i dirigent širom Evrope. Većina Grigovog opusa (opp. 1-74 + 85 bez broja opusa) zasnovanog na norveškom folkloru su pesme, romanse, klavirska dela i kamerna muzika. Za dela većeg obima nije pokazivao interes, iako Klavirski koncert u a-molu op. 16 i svite iz scenske muzike "Per Gint" spadaju među najpopularnije njegove kompozicije.

• Koncert za klavir i orkestar u a-molu, op. 16

Grig nije pokazivao interes za veća dela, pa je ovo njegov jedini završeni klavirski koncert. Napisao ga je 1868. godine u Danskoj, ali zbog poslova u Norveškoj nije bio na premijeri 03.04.1869. u Kopenhagenu. Umesto njega, solist na premijeri bio je Edmund Nojbert (Neupert). Grig je više puta prerađivao koncert, s ukupno preko 300 izmena u orkestraciji. Iako je Grigu inspiracija za ovaj koncert bio Šumanov (Robert Schumann) Klavirski koncert u a-molu koji je slušao u izvođenju Klare Šuman (Clara Schumann) još 1858. na studiju u Lajpcigu, nije imitacija tog koncerta, premda imaju neke slične elemente. Osim što je Koncert jedno od najpoznatijih Grigovih dela, spada i u popularnije klavirske koncerte u svetu.

Koncert je napisan u klasičnom stilu, brzi (sonatna forma) - spori (ternarna forma) - brzi (kombinacija sonatne i ronđo-forme) stavak. Drugi i treći stavak izvode se bez pauze (*attacca*).

1. *Allegro molto moderato* - Uvod prvog stavka sličan je Šumanovom Concertu, na krešendo timpana nadovezuju se silazne kaskadne figure klavira. Slede uobičajene dve teme, tiha prva tema drvenih duvača koju preuzimaju gudači i lirska druga tema koju uvodi čelo, te uobičajeni razvoj i repriza s virtuosnom solističkom kadencom.

2. *Adagio* - Setnu prvu temu drugog stavka uvode prigušeni gudači, na koju klavir odgovara svojom temom. U dijalogu s orkestrom akcent klavira nije razrada tema, već njihova ornamentacija.

3. *Allegro moderato molto e marcato* - Treći stavak počinje klavir temom živahnog norveškog plesa, za kojim flauta uvodi *biser* stavka, mirnu pastoralnu temu. U proširenom razvoju vraća se prva tema. Kratka solistička kadenca prethodi ubrzanom plesu, za kojim sledi bravurozna završna kadenca.

Trajanje koncerta je oko 30 minuta (Artur Rubinštajn - klavir, Londonski simfonijski orkestar, Andre Preven - dirigent, iz 1975. godine: 14:32 + 7:07 + 10:45 = 32:24).

Antonjin Dvoržak (Antonín Dvořák; Nelahozeves, 08.09.1841. - Prag, 01.05.1904.) bio je češki kompozitor iz perioda romantizma. Svirao je violinu, violu, klavir i orgulje. Već za vreme školovanja počeo je da piše muziku. Priznanja je dobio još za života, dela su mu izvođena širom Evrope, a mnogima je sâm dirigovao. Pisao je scensku, orkestarsku i kamernu muziku, muziku za solo-instrumente i druga dela, od kojih su najpoznatija opera "Rusalka", Simfonija br. 9 i "Slovenske igre". Mnoga njegova dela inspirisana su slovenskim plesovima, među kojima je i kolo. Potpuni katalog njegovih dela sačinio je Jarmil Burghauser, jer Dvoržak i njegov izdavač nisu tačno vodili brojeve opusa.

• Simfonija br. 8 u G-duru, op. 88, B. 163

Dvoržak je Osmu simfoniju napisao u jesen 1889. godine i bio je dirigent na premijeri u Pragu 02.02.1890. godine. Iako je u osnovi Dvoržak zadržao strukturu klasične simfonije, uveo je i brojne inovacije.

1. *Allegro con brio* - Jedna inovacija je već na početku: čelo, klarinet i fagot uvode sporu temu koja se praktično neizmenjena javlja na početku ekspozicije, razrade i reprize. Flauta uvodi pastoralnu glavnu temu koju preuzima orkestar, a zatim sledi sporedna tema. Burna razrada se stišava kad umesto flaute glavnu temu preuzima engleski rog. Repriza završava kratkom energičnom kodom.

2. *Adagio* - Drugi stavak može se smatrati slobodnim rondom: počinje melanholičnom melodijom gudača a zatim se izmenjuju teme u kontrastnom raspoloženju, koje predvode flauta, violina i klarinet.

3. *Allegretto grazioso - Molto vivace* - Kao i drugi, i treći stavak zasnovan je na kontrastu. Počinju ga violine u stilu valcera, za kojim sledi češki ples koji ima ulogu trija, takođe u 3/4 taktu. Vraća se valcer, a za njim u kođi se ponovo javlja ples iz trija, ali u bržem tempu.

4. *Allegro ma non troppo* - Fanfare najavljuju četvrti stavak, koji je napisan u obliku "tema i varijacije". Stavkom prevladavaju češke teme, a varijacije obuhvataju brži i sporiji tempo te nežnije i bučnije melodije, ali uvek u vedrom i optimističnom raspoloženju. Lirski pasaž uvodi stavak u trijumfalno finale. Uobičajeno trajanje simfonije je oko 36 minuta (*Berliner Philharmoniker*, Rafael Kubelik, iz 1966. godine: 9:58 + 10:19 + 6:39 + 8:56 = 35:52).

Trivia & Varia

• **Lakrdija** je podvrsta komedije, bez veće umetničke vrednosti, slična farsu. Ima jednostavan zaplet, zasnovan na apsurdnim šaljivim situacijama, često i na lascivnom humoru.

• **Pozorište na Vinu** (*Theater an der Wien*) je čuveno pozorište u Beču. Vin (*Wien*) je, zapravo, naziv reke koja protiče kroz Beč, na čijoj levoj obali se nalazi pozorište. U nemačkom jeziku i grad i reka imaju isto ime *Wien*, ali je kod nas odomaćen mađarski naziv Beč za glavni grad Austrije.

• **Pasticcio** [it. *pastičo* - pašteta, pasta] ili *pastiche* [fr. *pastiš*] je u muzici naziv za operu ili drugo delo koje se sastoji od delova kompozicija istog ili drugih kompozitora, ili imitira stil izvornog autora. U 18. veku to je bio izrazito popularan način komponovanja opera. Korišćenje *pastiča* nije bilo ograničeno samo na opere, već su se koristili i u drugim žanrovima. Za razliku od parodije, *pasticcio* ne ismejava i ne izruguje se delima koje imitira, već ih uznosi i proslavlja. Na primer, Hendlova opera "Oreste" ne sadrži nijednu novu kompoziciju, već delove njegovih ranijih opera, a svih deset melodija iz valcera "Na lepom plavom Dunavu" op. 314 Johan Štraus je reciklirao iz svojih ranije objavljenih valcera.

• **B** je oznaka identifikacije dela Antonjina Dvoržaka (Antonín Dvořák). Oznaka je inicijal prezimena češkog muzikologa Jarmila Burghausera koji je 1960. objavio "Tematski katalog, bibliografija, pregled života i dela Antonjina Dvoržaka" (*Antonin Dvořák - Tematický katalog, bibliografie, prehled života a díla*). Katalog sadrži tačan hronološki redosled dela, za razliku od Dvoržakovog označavanja broja opusa: izdavači su često, kao umetniku u procvatu, radi reklame, stavljali veći broj opusa, a sâm Dvoržak je namerno davao manji broj opusa da bi ih prodao mimo ugovora s izdavačima, pa se stoga javljaju i višestruki brojevi opusa.

• **Sonatna forma**, sonatni oblik, ili *sonata-allegro* je struktura najčešće prvog brzog stavka nekog višestavačnog dela (sonate, simfonije) koja se formirala u klasicizmu u 18. veku. Struktura "formalnog modela" se sastoji od ekspozicije, razvoja i reprize. Ekspozicija uvodi jednu ili dve teme stavka, obično u kontrastnom stilu, a zaključuje se završnom temom. U razvoju se teme razrađuju, a u reprizi se ponavljaju izmenjene teme iz ekspozicije.